

BARCSI TAMÁS – BÉCSI ZSÓFIA

Közösségek a globalizáció (és a válság) korában

(Karikó Sándor [szerk.]: *Közösség és instabilitás*.
Gondolat Kiadó, Bp., 2008)

Az Alkalmazott Filozófiai Társaság 2008. április 11–12-én rendezte meg Kecskeméten *Közösség és instabilitás* című nemzetközi konferenciáját. A konferencia az immár tíz éves Társaság célkitűzéseinek megfelelően multidiszciplináris szemléletű volt. Filozófiai, szociológiai és pszichológiai tárgyú előadásainak írott változatát a Gondolat Kiadó jelentette meg, Karikó Sándor szerkesztésében. A három fő részből álló könyv rendkívül gondolatgazdag, izgalmas, aktuális problémákra reagáló írásokat tartalmaz, jeles hazai és határainkon túli magyar értelmiségiek tollából.

A kötet első részében a közösség elméleti problémáiról olvashatunk. Veress Károly a közösség és egyén viszonyának értelmezését az etológiai, antropológiai és kommunikációelméleti közösség-fogalmak áttekintésével indítja, ezt követően fenomenológiai megközelítéseket tárgyal. Michel Henry szerint a közösség eszméje egyszerre feltételezi valami közösnek és a közösség tagjainak eszméjét. A közösség legáltalánosabban véve érző-közösség, aminek alapja az együtt-érzés. Waldenfels az „idegen” és a „saját” fogalmát értelmezve megkísérli az individuum és a közösség hagyományos koncepciójának meghaladását. A fenomenológiai megközelítések után a szerző a filozófiai hermeneutika közösség-fogalmát próbálja megragadni, különös tekintettel Gadamer koncepciójára. Gadamernél a közösség elsősorban értelemközösség, azoknak a közössége, akik megértésre törekedve kapcsolódnak egymáshoz. A beszélgetésnek van kiemelkedő szerepe ebben az értelemben, hiszen beszélni annyit tesz, mint valakihez beszélni, a beszélgetésben egyszerre valósul meg a megszólított-ság és a megszólalás. A beszélgetés résztvevői együtt keresik a találó szót, a közös nyelvet: ezáltal nyílik lehetőség a megértésre. A közösség helye hermeneutikai értelemben nem az individuumban van, nem is azon kívül, hanem a köztesben, a közöttiben, amit a kimondott szó bejár, valahányszor csak megszólal az ember.

Szécsi Gábor a közösség és a kommunikáció összefüggéseit vizsgálja a virtuális távolság korában: kiindulópontja szerint a nyelvi kommunikáció közösségteremtő tevékenység, ezért az új kommunikációs technológiák (rádió, televízió, internet, mobiltelefon) új közösségi formákat hoznak létre, továbbá átalakítják közösség-fogalmunkat. Az új kommunikációs technológiákat használó „hálózott individuum” egyszerre lesz tagja számos globális, virtuális közösségnek, ezáltal identitása egyre összetettebbé válik, továbbá megváltozik a helyi közösségekhez való viszonya is (egyfajta globális mátrixot helyez az ezzel kapcsolatos tapasztalataira).

Meyrowitz ezt nevezi „glokalitásnak”, amelyben az „általános másik” és az „általános máshol lét” tapasztalatainak kitágulása csökkenti ugyan a lokalitás szerepét az identitás kialakításában, ugyanakkor a helyi közösségek választása minden eddiginél tudatosabban történik, és ez érzelmi-
leg is erősebb kötődést alakít ki. A szerző kitér néhány, az elektronikus kommunikáció új formáinak megjelenését követő társadalmi változásra is, így pl. a gyermeki és a felnőtt világok közeledésére, vagy az ún. „második szóbeliség” kultúrájának kialakulására. A mobiltelefon elterjedésével kialakult „második szóbeliséget” a közvetlenség és a képies nyelv jellemzi, amelynek hatására a közösség mint információközösség jelenik meg (ahol a közösség határait az információátadás hatékonysága jelöli ki). Szécsi szerint a hagyományos szociológiai közösség-fogalmakat – amelyek a személyközi együttműködés szerepét emelik ki – fel kell váltani az információ-alapú közösségek „bizalmi folyamatokként” való értelmezésével.

Földesi Tamás a *közösség és az instabilitás kategóriáinak jogi vonatkozásait* veszi számba. A közösségeket érintő jogi rendelkezéseket az alkotmány-jog és a büntetőjog tartalmazza. Magyarországon a rendszerváltást megelőzően nem érvényesült az egyesületi és gyülekezési jog. Az Alkotmány a '89-es átalakítás után már alapvető jogként biztosítja a gyülekezés jogát, továbbá a gazdasági társaságok, a pártok (mint politikai közösségek), és az egyesületek, mint civil szervezetek létrehozásának a jogát. Az egyesüléshez, illetve a gyülekezéshez való joggal azonban csak az egyesületi és gyülekezési törvényben (1989. évi II. és III. tv.) foglalt korlátok betartásával lehet élni. Ilyen jogi korlát pl., hogy az egyesület nem valósíthat meg bűncselekményt, nem sértheti mások jogait, nem lehet elsődlegesen gazdasági vállalkozás, a gyülekezési jog alapján pedig az embereknek békés gyűlésekhez, tüntetésekhez, felvonuláshoz van joguk előzetes bejelentési kötelezettség mellett. A kb. 400 bűncselekményt magába foglaló magyar büntetőjogi rendszerben csak 6 tartalmaz közösségre vonatkozó szabályokat. A legsúlyosabb ilyen bűncselekmény a népirtás (genocídium), amelynek célja valamely nemzeti, etnikai, „faji” vagy vallási csoport teljes vagy részleges kiirtása. Súlyos bűncselekmény a nemzeti, etnikai, „faji” vagy vallási csoport elleni erőszak, tehát ha valakit egy adott közösséghez tartozás miatt bántalmaznak. A közösség emberi méltóságát veszélyezteteti továbbá a közösség elleni izgatás bűncselekménye, amely nagy vitákat vált ki, mert e cselekmény pönalizálása ellentétes a szólás-szabadság jogával. A hatályos szabályozás nem pusztán a gyűlöletbeszédet bünteti, hanem az uszítást, amellyé akkor válik a gyűlöletbeszéd, ha alkalmas arra, hogy a célközösség kárt szenvedjen.

Egyed Péter szerint az *európai közösség meghatározása és jellemzése* megannyi nehézségbe ütközik, a különféle szempontok olykor ellentmondásossá váló hangsúlyai miatt. A kontinensen élő emberek közösségéről elmondható, hogy folyamatosan átalakul, és ez a változás tovább nehezíti magát az értelmezést is. Az európai közösség definiálásához elengedhetetlen szempont a gazdasági szemlélet, amely meghatározza a közösség tagjainak relációit. A közösségen belül vizsgálni kell a megjelenő értékrendeket és világnézeteket: megegyező célként a béke állapotának elérése és fenntartása emelhető ki. A tanulmányban említésre ke-

rülő közösségelméletek rámutatnak az eltérő korok közösségeinek különbözőségeire. A múlt, a hagyományok tisztelete, az identitás, a szolidaritás, a kultúra, a rend és a tekintély azonban általánosan jelenlévő értékképző elemek. A közösséget jellemzi a szokásjog kialakulása és fennmaradása, a kommunikációs aktusok létrejöttének lehetősége, valamint az információk és az eszmék áramlása. A szerző kitér a hagyományos közösség értékeinek bemutatására, valamint a közösség fogalmának posztmodern használatára. A hagyományos közösségekre jellemző a szinte állandósult tulajdonviszony. Eltéréseket a rend konnotációi kapcsán tapasztalhatunk, amelyhez Charles Taylor rendfelfogását mutatja be a szerző. Az európai közösséget Egyed Péter többek között jogi közösségként értelmezi, amely jogi szemlélet megelőzi a politikai értelmezést.

Az egyik legáltalánosabb jellemző, amivel a társadalmat illelhetjük, hogy állandóan változik. Erre utalnak a különböző használatban lévő jelzők, mint a posztindusztriális társadalom, a tudás, az információ és a kommunikáció társadalma – írja Stanislaw Juszczyk, a közösség és az oktatás kapcsolatát elemző munkájában. A szerző a társadalom szervezési elve kapcsán az információ közösségalkító szerepére hívja fel a figyelmet. Hangsúlyos az internet szerepe, amelyen az információk könnyen elérhetők, és gyorsan megoszthatók. A modern társadalmak igénye a közösség fenntartásához és működőképességéhez a jó kommunikációs készség, a fejlett pszichológiai és szociális érzék, valamint nyelvek ismerete. Ezek az igények alapvetően befolyásolják az oktatási rendszer célkitűzéseit. A megváltozott társadalmi igények tették szükségessé az általános, a közép- és a felsőfokú oktatásban egyaránt az alapképességek megfogalmazását és a fejlesztésükre irányuló programok megszervezését. Elsőrendű értékékké lépett elő az oktatásban az interaktivitás, valamint az informatikai-technológiai képesség. Az oktatás célja a hosszú távú minőség biztosítása. Elengedhetetlen a tanulási stratégiák fejlesztése és széles körű elsajátíttatása, valamint a megfelelő környezet biztosítása, ami lehetővé teszi a tanulási stratégiák gyakorlatát.

A könyv második része az instabilitás elméleti és társadalmi problémáival kapcsolatos előadások írott változatát tartalmazza. *Hankiss Elemér: Egy instabil társadalom: Magyarország 2008* című írásában azokat a külső és belső tényezőket veszi sorra, amelyek hozzájárulnak hazánk instabilitásához, rövid, de meggyőző összefoglalását adva a mai helyzetnek. Ami a nemzetközi környezetet illeti, a szerző szerint megállapítható, hogy az 1990-es évek reményei a világ stabilizálódásával kapcsolatban mára eltűntek, és számos új probléma merült fel. Ezek közül néhány: az új világrend helyett sokak szerint inkább világzűrzavarról kell beszél-nünk, a birodalmak hanyatlása után újabb birodalmak nőnek fel, a gazdasági növekedés helyett inkább a gazdasági válság korát éljük. Magyarországot a legkülönfélébb, gyakran ellentétes gazdasági, politikai, kulturális hatások érik, mindez a bizonytalanság fokozódásához járul hozzá. Emellett – a belső tényezőkre áttérve – teljesen instabil a magyar társadalom múlttudata, jelen- és jövőtudata, nemzettudata. Számos olyan esemény, korszak van a magyar történelemben, amelynek nem történt meg a feldolgozása társadalmi szinten, és ez a rendszerváltás óta eltelt időszakra is érvényes. Azt sem igen tudjuk, hogy most mi történik velünk,

jövőképünk nincs, társadalomképünk hasadt, alacsony a közösségi tudat, magatartás-kultúránk zavaros (egyszerre van jelen a hagyományos nyugati értékrend és a fogyasztói társadalom kultúrája). Hankiss végezetül az egyensúlyvesztés csapdái közül a Polányi-csapda – „mi történik, ha a gazdaság kiszakad a társadalmi rendszer egészéből” – hazai aktualitására utal: Magyarországon a szabadpiaci verseny megjelenése a rendszerváltást követően gyors fejlődést is magával hozott, ugyanakkor teljesen szétzilálta a társadalom szöveteit, hálózatait. Ennek következményei sajnos valóban nyilvánvalóak mindannyiunk számára, akik ebben az országban élünk.

Szabó Tibor az *instabil világrend politikafilozófiai elméleteit* tekinti át. Az új világrendet számos elnevezéssel illetik (posztmodern kor, információs korszak, a globalizáció kora), de abban nagy a konszenzus az elemzők között, hogy olyan változások vannak kibontakozóban, amelyek alapjaiban megváltoztatják az egyéneket, a közösségeket és az államok életét. Szabó Tibor a téma legjelentősebb gondolkodóinak (Bauman, Touraine, Sennett, Chomsky, Badie és Smouts, Ellwood, Wallerstein, Beck, Dahrendorf) fő téziseit veszi végig. Ezekben a különböző szempontú értelmezésekben közös az instabilitás elemének hangsúlyozása az új világrenddel kapcsolatban. Néhány gondolatot kiemelve: Zygmunt Bauman arra utal, hogy a modernitás a „megbízható” szakaszból áttért a bizonytalanság, a cseppfolyósság szakaszába, ezt nevezi „liquid modernity”-nek. Az egyéni választásokat meghatározó struktúrák nem képesek hosszú ideig megőrizni alakjukat, így megbízható életkeretként sem funkcionálhatnak. A politika a nemzetállami szintről a globalizációs térbe helyeződik át, nemcsak az egyéneket nem látják át a folyamatokat, hanem a hagyományos politikai intézmények sem képesek betölteni kontrollszerepüket. Alain Touraine a társadalom szétesését, posztszociális állapot kialakulását diagnosztizálja: az új világrendben a gazdasági tények növekvő autonómiája instabilitáshoz vezet, amelyben az egyén magára marad. Immanuel Wallerstein szerint egy átmeneti korszakban vagyunk, a kapitalista világrendszer át fog alakulni, de hogy mivé, azt még nem lehet tudni. Ulrich Beck rámutat, hogy a számos, határok nélküli, globális kockázat miatt „világkockázati társadalomról” kell beszélnünk. Szabó Tibor is úgy látja, hogy nem abszurd a jelenlegi világállapotot az instabilitás koraként leírni, amelynek része a nemzetállami szuverenitás szerepének csökkenése és a tőkepiacok uralma mellett például az is, hogy a közösségek egyre inkább kiüresednek.

Boros János a *közösség, az instabilitás és a demokrácia viszonyrendszeréről* ír: álláspontja szerint a demokrácia nem feltétlenül jelent közösséget. A görög városállamok vagy az észak-amerikai új-angliai telepek azok voltak, a modern nagydemokráciák ilyen értelemben már nem közösségek. Ezekben nem lehet minden ügyet mindenki elé tárni, megbízottakat kell választani. A szerző úgy véli, hogy a demokratikus társadalom stabilitásához a következő tételekben összefoglalt feltételek megléte szükséges: 1. El kell ismerni, hogy minden ember egyenlően jogosult a boldogságra és a saját érdekkövetés biztosítására. Csak az a társadalom maradhat fenn, amelyet az egyéneket támogatnak, az egyén pedig azt a társadalmat akarja inkább fenntartani, amely az ő érdekeit a legjobban szolgálja. 2.

A demokráciában arra is egyenlő jogosultságnak kell fennállni, hogy az egyenlő jogosultságot biztosítsák. Az egyenlőség a jog előtti elbírálás és az egyének szabadságának egyenlőségét jelenti (de nem jelenthet gazdasági egyenlőséget, mert ez már csorbítaná az egyének szabadságát). Ugyanakkor fontos megállapítani, hogy az individuális szabadság garantálása mellett a szabadság lehetőségi feltételeit is garantálni kell, úgymint egy bizonyos szintű jólétet (e nélkül nem lesznek stabilak a viszonyok), másrészt biztosítani kell, hogy mindenki hozzájusson a legmagasabb szintű iskolázáshoz (a demokrácia feltétele az iskolázott, felelősen gondolkodó egyén – állítja Dewey, Richard Sennett pedig rámutat, hogy a szabadsággal való élni tudás is egyfajta mesterségbeli tudás). Mindezek szükségesek ahhoz, hogy az alkotmány ne csupán egy holt szöveg legyen, hiszen a demokrácia feltétele elveinek mindennapos alkalmazása a nyilvános politikai térben, ahol a hatalmi szerkezet hármas felosztása segíti hozzá az embereket a morálnak megfelelő cselekvéshez. 3. A demokrácia nem alapulhat azon, hogy az emberek erkölcsösek vagy annak tételezzük fel őket. Elegendő, ha olyan törvényeket alkotunk, amelyek betartása esetén az emberek úgy cselekednek, mintha morálisak lennének. 4. A demokrácia az egyéntől nem vár el moralitást, de elvárja a morális elvek politikai érvényesítését, ezért a demokrácia alkotmányát az etikára – a kanti kategorikus imperatívuszra és a rawlsi igazságosság-elveknek megfelelő elvekre – kell alapoznunk.

Magyari Beck István és Szűcs Olga: Reverzibilis és/vagy irreverzibilis kulturális bomlás című tanulmányukban a jelenlegi kulturális válság természetét és meghatározó jelenségeit vizsgálják. Fő tézisének szerint napjainkban a helyi kultúrák szándékos felszámolását figyelhetjük meg, amelynek legfőbb eszköze az emberi újkéreg (a neokortex) használatának kiiktatására törekvés, azaz egyfajta funkcionális dekortikalizáció. A szerzők úgy látják, hogy a világban jól szervezett termelés folyik, amely az emberi balgáságot mint terméket állítja elő. Mindez a kultúrák irreverzibilis felszámolódásához vezethet el, ez viszont hordozóinak halálát idézheti elő determinisztikus módon, mivel az ember csak kultúrája révén képes életben maradni. Némi túlzással azt állítják a szerzők, hogy amíg a gén a biológiai evolúció „szerveként” működik (a tisztán biológiai regulációt végzi el), addig az újkéreg a társadalom „belénk ültetett” szerve, és teljesen leértékeljük az embert és kultúráját, ha az embert csupán mint „géngépet” írjuk le. A dekortikalizációs folyamatnak a kultúrafenntartó értelmiséget érintő egyik legfőbb módszere a szellemi alkotótevékenység iparosítása: a szellemi szférákban is termelni kell, számszerűen kimutatni a tevékenységet, és az dolgozik jól – pl. a tudományos életben –, aki több tanulmányt állít elő. Mindezt a minőségbiztosításra hivatkozva vezetik be, miközben épp a minőség válik kérdésessé. Az ipari munkásság rétegének felszámolásához a technikai fejlődés vezetett, munkanélküliek tömegét küldve az utcára. De ide tartozik az a folyamat is, hogy a nemzeti nyelvek lassan holt nyelvekké válnak, amelyeken pl. nem érdemes tudományt írni vagy művészeti alkotást létrehozni. A szerzők a tanulmány utolsó részében néhány mai művészeti folyamatot vizsgálnak meg témájuk szempontjából. Általában meg szokták különböztetni a magasművészetet a piaci viszonyokhoz alkalmazkodó művészettől, az

előbbit úgy jellemezve, hogy csak a kiválasztottaknak szól. Ez azonban így nem igaz, hiszen láthatjuk, hogy manapság éppen a klasszikus magasművészet vonzza a legnagyobb közönséget (lásd pl. a népszerű képzőművészeti kiállításokat). A kortárs művészet meghatározó részével kapcsolatban azonban az előző megállapítás nagyon is helytálló, hiszen alapvetően elitista, a beavatottaknak szól, sok esetben nem is segíti az identitásképződést, hanem inkább a befogadó elbizonytalanodásának attitűdjeit termeli. A művészetet is jellemző felbomlás tetten érhető az esztétikai diskurzusokban, különösen olyan irányzatok térnyerésében, mint az algoritmikus esztétika, amely az esztétikai érték komputerezált mérését vezeti be.

Balogh Tibor az *instabilitás/egyensúlytalanság fenomenológiájáról* szóló esszéjében szociálpszichológiai és esztétikai aspektusokról ír. A szociálpszichológiai részben a szerző többek között Heider és Codol nyomán fejti ki gondolatait. Heider szerint a stabil helyzetekben a szerveződés mint egység valamennyi eleme ugyanazzal a dinamikus minősítéssel illethető, és az eltérő minőségű entitások markánsan szeparálhatóak. Heider megállapítja, hogy a kognitív disszonancia egyensúlytalansága mellett létezik a kognitív konzonancia, a feszültségmentesítés, az ellentmondások redukálása is. Codol a személyes identitás integráló szerepét emeli ki: gyakorta érezzük, hogy mások ránk hasonlítanak, azt jóval ritkábban, hogy mi hasonlítunk másokhoz. A posztmodern kulcsfogalma a dekonstrukció, amelynek három szakaszában (a reális, a metaforikus, a szimbolikus szakaszokban) a szerző szerint a Popper–Eccles által leírt 3 világ teorema (fizikai világ, pszichikai világ, illetve az új problémák, az objektív elméletek világa) kiterjesztését és igazolását érhetjük tetten a kortárs esztétika gyakorlatában. Balogh Tibor úgy látja, hogy a sokak által használt „dinamikus egyensúly” fogalom nem kielégítően szimpatikus, nem flexibilis, az „oszilláló stabilitás” vagy a „fluktuáló egyensúly” kifejezések használatát javasolja.

A könyv harmadik részében a közösség és az instabilitás témáját érintő, különböző szempontú tanulmányokat találhatunk. *Losoncz Alpár: Válság és közösség* című írásában rámutat, hogy a közösség célja a válságból való kilábalás, az ehhez vezető kiút megtalálása, elengedhetlenné és meghatározóvá válnak tehát a válságértelmezések, amelyek elősegítik, hogy az egyes közösségek cselekvő közösségekké alakuljanak. A szerző hangsúlyozza a kritika és a kritikai szemlélet szerepét. Az európai egzisztenciát jellemzi az önmozgás és az önváltoztatás. A válság mint fenyegetettség jelentkezik a közösség számára, tudatosítva a veszteség és a sebezhetőség lehetőségét. Mindezek ugyanakkor motivációként szolgálnak a döntéshozatal kényszeréhez. Losoncz Alpár utal rá, hogy a válság szemlélet hatással van a közösség időszemléletére és időtapasztalatára. A szerző ezek után rátér az egyén közösség-konstituáló szerepére, s álláspontja szerint a közösséget meghatározó jellemzők az értékintegráció, valamint a felelősség jelenléte. A közösségben való létezés kölcsönös létezést jelent. A szerző a következőképpen fogalmaz: „A közösség lényege abból ered, hogy valami olyan közösnek a kifejeződése, amely csak a mindenki, minden tagja általi megvalósításból lesz közös.” Válság-szerkezetű közösségformákat, válságtapasztalatok konstruálta közösségeket

találunk a társadalomban. A szerző a valódi és az illuzórikus közösség megkülönböztetését nem tartja végleges válasznak a közösségfogalom értelmezéséhez, illetve rámutat, hogy a közösségfogalmak mindig történelmileg meghatározott dinamikus konstellációk.

Bolberitz Pál a közösséget három meghatározó fogalom, a *biztonság*, a *bizonyosság*, a *boldogság* segítségével értelmezi. A szerző a biztonságot egy adott dolog saját természetének való megfeleléséből, megfeleltethetőségéből eredezteti. Az emberi természet diktálta szabályszerűséget azonban felborítja a felelősség és a szabadság. Ezek ugyanis olyan tevékenységekre és viszonyulásokra sarkallják az embert, ami a természetéből fakadó, a természetéhez mért kiszámíthatóságot teszi labilissá. A szabadságból eredő kiszámíthatatlanság okozza a szorongást és a félelmet. *Bolberitz Pál* az igazság, a birtoklás, valamint a tudás hármasságával magyarázza a címben felvetett fogalmak összetartozását. Az igazságra, azon át pedig a bizonyosság adta biztonságra törekvést az állandóság és a változás problematikája hatja át, amely meghatározza a boldogság definícióját.

Tallár Ferenc Dosztojevszkij: A félkegyelmű című könyve kapcsán veti fel a *történetbeszélés* lehetséges módjainak kérdését. A szerző a Dosztojevszkij által is megkülönböztetett tényismertetés és történetmesélés közti különbségtételt használja kiindulásként. A történet érthetőségét többek között a történettípus is adja. A történet meghatározó elemei közé tartozik a keret és a variáció. A határként funkcionáló kezdet és vég azonban átértékelődnek. Egy történet elbeszélésével a történet újramekezdése jár. A történet elmondásával, a látásmódok értelmezésével mintegy teremtő mesélés veszi kezdetét, amelyben értelmezési keretet adhat a szereplők önreflexiója. A szerző Dosztojevszkij-művek kapcsán mutat rá arra, miként határozható meg az egyén és a közösség fogalma, az egyén értelmezése a közösségen belül, az egyén ismerete a közösséget is érintő történeten keresztül. A történetmesélés kapcsán nyer értelmet a szereplő individuális léte, jellemének hangsúlyossága, a közösségen belüli jelenléte, valamint a közösség szerves elemeként való értelmezése.

Gábor Kálmán az *ifjúsági korszakváltást* mint a jelen társadalmi rendjéhez való alkalmazkodás egy módját és az új generációk társadalmi folyamatokban való működését vizsgálja, különös figyelemmel a közép-európai államokban zajló folyamatokra. A fiatal korosztály csoportjainak átértékelése a megnövekedett gazdasági jelentőségükben mutatkozik leginkább. A gazdasági szempont elkerülhetetlen, hiszen a fiatalság potenciális vásárlóként jelenik meg. A szerző tanulmányában megfogalmazza, hogy a posztmodernizáció hozománya az az átalakulás, melynek során a fiatalság számára a lehetőségek tárháza egyre növekszik, míg az individualizáció adta eltérő életutak a bizonytalanság érzetét növelik. A globalizáció – mind gazdasági, mind kulturális értelemben – egyaránt hatással van erre a korosztályra is. A hagyományos minták és kapcsolattrendszerek eltűnnek, ezek a fogódzók hiányoznak a fiatalok mellől. A szerző a hatvanas évektől napjainkig tárgyalja – számos kutatás eredményeit felhasználva – a fiatalság számára adott lehetőségek és a környezet diktálta elvárások változásait. Az ifjúság szerepének elemzéséhez elengedhetetlen az ifjúság kultúrájának vizsgálata, amelyre a fenti elemek közül valamennyi hatással van, de kiemelendő a média ereje, amely a

társadalom különböző szegmensei közül talán leginkább itt fejt ki határait.

A tanulmánykötetet *Karikó Sándor: Megérett-e az ember a közösségre?* című írása zárja. A szerző először a filozófia absztrakciós szintjén vizsgálja meg a közösség fogalmának mibenlétét. Ennek alapján úgy véli, hogy az ember meghatározó jellemzője a társadalmiság, ezért, ahogy Marx írja: az emberek lényük működtetése által teremtik a közösséget. A közösségek a társadalomban nyilvánulnak meg, de annak létfeltételei is: közösségek nélkül nem létezhetne (boldogulhatna) sem egyén, sem társadalom. Jaspers nyomán a szerző hangsúlyozza az emberi közösségek történetiségének jelentőségét. A társadalomtudományok vizsgálati szintjén a közösség speciális vonásai ragadhatók meg. Karikó Sándor ezek közül kiemeli a felelősség, a közös értékek elemét, illetve azt, hogy a közösségben magas szintű együttes tevékenységnek kell megvalósulnia (ennek alátámasztására Dworkin szimfónia-hasonlatát hívja segítségül: egy szimfóniát eljátszhat egy zenekar, egyetlen muzsikusz viszont nem, továbbá egy zenekari előadáshoz az kell, hogy a benne részt vevő zenészek *mint zenekar* játsszanak). A magas szintű tevékenység kifejtéséhez viszont elengedhetetlen a kifejlett egyének jelenléte. A közösség harmadik, a szerző által elvi-ideológiainak nevezett értelmezési szintje tulajdonképpen az ideális, harmonikus közösség utáni vágyat fejezi ki. Ezt sokan utópiának minősítik, Karikó Sándor szerint viszont megvalósulásának reményét nem adhatjuk fel.

A kötet írásai megerősítik az olvasónak azt az előfeltevését, hogy az egyensúlytalanság, vagy kimondhatjuk: a válság korában élünk. Számos gazdasági, politikai és kulturális oka van ennek. Ugyanakkor mindig ott a remény, hogy a válság miatt elengedhetlenné váló döntések hosszú távon egy új, igazságosabb, kiszámíthatóbb, élhetőbb világrendet eredményeznek. Sokan úgy vélik, hogy ez csak egy igen halvány remény és inkább a legrosszabb lehetőségek bekövetkezését vetítik előre. Mindenesetre a cselekvés nélküli kultúrpezzszimismus biztosan nem eredményezhet jobb jövőt. Érték-alapú tevékenységre van szükség, ez viszont olyan közösségek mind nagyobb számú létrejöttét kívánja meg, melyek képesek valódi együttműködésre, a közösen felvállalt célok érdekében. A közösségek felbomlásának időszaka új típusú közösségek létrejöttének az időszak is: a civil társadalmi szervezetek egyre fontosabb szerepet töltenek be kultúránkban, emellett az új kommunikációs technológiák nyomán létrejövő információs közösségek jelentősége is kiemelhető. Persze kétséges, hogy ezek, különösen az információ-közösségek, mennyire tekinthetők „valódi” közösségeknek, a közösséggel szemben támasztott – a kötet több írásában is megfogalmazott – elvárások fényében. Mert hiába mondjuk azt, hogy ezek „valódiak”, csak más típusúak, mint a hagyományos közösségek, ha azok funkcióit nem töltik be. Olyan közösségek kellene az instabilitás világában, ahol ténylegesen magas szintű együttműködésre van lehetőség, amelyben minden tag a közösség integráns része, amelyben az egyén „otthon” van, éppen ezért a célokat magáénak érzi, azokért személy szerint is felelősséget vállal. Ha ilyen közösségek jönnek létre, akkor az állandó változás világában lesznek biztos pontok, amikbe

kapaszkodni lehet, sőt amelyek értékvezérelt tevékenységükkel befolyásolhatják a változás irányát is.

Jól működő közösségekre nagy szükség van: ezt a *Közösség és instabilitás* című kitűnő könyv szerzői is megerősítik. Ajánljuk az Alkalmazott Filozófiai Társaság legújabb kiadványát mindazoknak, akik jobban meg akarják érteni világunkat, mert a kötet színvonalas és érdekes írásai segítséget nyújtanak napjaink bonyolult folyamatainak értelmezéséhez.